

2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
3. Тишакова Л. Т. Формування технологічної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. Т. Тишакова. – Луганськ, 2005. – 20 с.
4. Харченко О. О. Значення технологічної компетентності викладача для ефективного застосування інноваційних технологій навчання / О. О. Харченко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 8 (195). – С. 76–79.
5. Яциніна Н. О. Формування інформаційно-технологічної компетенції майбутнього вчителя у навчальному процесі педагогічного університету : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Н. О. Яциніна. – Харків, 2008. – 20 с.
6. www.mon.gov.ua/ Концепція профільного навчання у старшій школі (11.09.2009).

РЕЗЮМЕ

С. Э. Генкал. Формирование технологической компетентности будущих учителей биологии.

В статье обосновывается компетентностный подход как важный способ модернизации содержания высшего педагогического образования. Рассматривается структура технологической компетентности будущих учителей биологии как условие готовности к работе в профильных классах. Раскрываются сущность технологической компетентности и пути её формирования у будущих учителей биологии.

Ключевые слова: компетентностный подход, технологическая компетентность, учитель биологии, профильные классы.

SUMMARY

S. Genkal. Formation of technological competence of future teachers of biology.

The author of the article touches upon the problem of the competence-based approach as an important factor of the contents of higher pedagogical education. The structure of the technological competence of future teachers of biology as a condition readiness for work in specialized classes is described in it. The essence of technological competence and ways of its formation of the future teachers of biology are depicted.

Key words: competence approach, technological competence, teacher of biology, pupils of specialized classes.

УДК 378.14:377

М. С. Головань

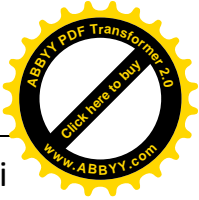
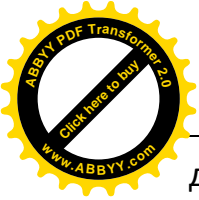
Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті побудовано модель процесу формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців у навчальному процесі ВНЗ. В моделі виділено етапи (підготовчий, базовий, інтеграційний), стадії (самовизначення, самовираження, самореалізації) і відповідні їм три рівні (низький, середній, високий) розвитку дослідницької компетентності студентів.

Ключові слова: дослідницька компетентність, модель формування.

Постановка проблеми. Сучасний ринок праці потребує не просто кваліфікованих фахівців, а професіоналів-дослідників, які володіють фундаментальними знаннями, здатні до самостійного пошуку наукової інформації, уміють творчо мислити, володіють методами дослідницької

діяльності. Дослідницька компонента стає однією з провідних у структурі готовності спеціаліста до професійної та соціальної діяльності. Тому проблема формування і розвитку дослідницької компетентності студентів ВНЗ стає особливо актуальною.

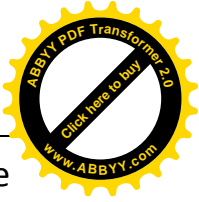
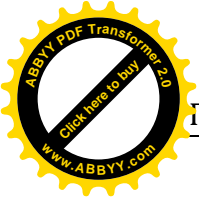
На основі існуючих моделей дослідницької компетентності та підходів щодо її формування постає проблема побудови узагальненої моделі формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців у навчальному процесі ВНЗ.

Аналіз актуальних досліджень. Методологічні основи проблеми, що розглядається, знайшли висвітлення в працях Ю. К. Бабанського, С. У. Гончаренка, В. І. Загвязінського, В. П. Зінченка та ін. Найвідоміші праці російських та українських учених-педагогів В. І. Байденко, Н. М. Бібік, І. О. Зимньої, Н. В. Кузьміної, А. К. Маркової, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, Г. К. Селевко, А. В. Хуторського, в яких обґрунтовано компетентнісний підхід у сучасній освіті, становлять теоретичну основу даного дослідження.

Проблему формування дослідницької компетентності російські та українські педагоги (М. В. Архипова, З. Н. Борисова, Л. В. Бурчак, М. В. Золочевська, А. В. Пригодій, Ю. В. Риндіна, Н. В. Сєдова та ін.). Зокрема, М. В. Архипова [1] вивчала проблему формування дослідницької компетентності в майбутніх інженерів-педагогів, М. В. Золочевська [3] – в майбутніх вчителів інформатики, Ю. В. Риндіна [5] – формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки. Отже, накопичено емпіричний досвід формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців, який необхідно узагальнити й теоретично обґрунтувати.

Мета статті – теоретичне обґрунтування та побудова узагальненої структурно-функціональної моделі формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців у навчальному процесі ВНЗ, визначення рівнів, стадій та етапів процесу розвитку.

Виклад основного матеріалу. Дослідницька компетентність – це цілісна, інтегративна якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, аналізі, прийнятті рішень та оцінці результатів дослідницької діяльності. Структуру дослідницької компетентності складають такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний, які взаємно обумовлені і взаємозв'язані між собою.

Дослідницька компетентність хоч і є продуктом навчання, але не прямо впливає з нього, а є наслідком саморозвитку студента, його особистісного зростання, цілісної самоорганізації і синтезу свого пізнавального, діяльнісного і особистісного досвіду.

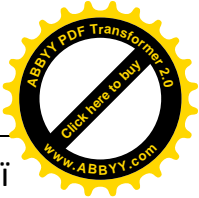
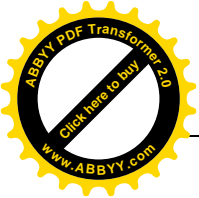
В основу розробки моделі формування дослідницької компетентності поклали цілісний, системний, компетентнісний, діяльнісний та особистісно орієнтований підхід до організації педагогічних процесів.

В. С. Ільїн виділяє такі вимоги до моделі: модель повинна відобразити ступінь цілісності процесу або явища; дати опис умов і засобів протікання процесу; повинна будуватися структурно. У зв'язку з останньою вимогою виникає необхідність виділення компонентів процесу, їх взаємозв'язків і підпорядкованості [2].

Модель процесу формування дослідницької компетентності студентів в умовах навчального процесу включає такі структурні компоненти, що мають системний характер і взаємопов'язані між собою: мету, завдання, принципи реалізації, процесуальні компоненти (цільовий, змістовий, технологічний, результатний), етапи розвитку, результат, рефлексія та корекція. Компоненти запропонованої моделі розкривають внутрішню організацію процесу формування компетентності студентів – мету, завдання, зміст основних ідей, організаційних форм і методів – і відповідають за постійне відтворення взаємодії між елементами даного процесу [4, 46].

У процесі побудови моделі формування дослідницької компетентності студентів ми поклалися на такі принципи: *принцип науковості*, що характеризує відповідність змісту професійної освіти рівню сучасної науки; *принцип міждисциплінарної інтеграції* відповідає за формування цілісних знань, інтегративних умінь у майбутніх фахівців за допомогою організації навчального процесу на основі інтеграції дисциплін математичного циклу, фундаментальних та прикладних фахових дисциплін; *принцип професійної спрямованості* передбачає орієнтування студентів на майбутню професійну діяльність використання в ході навчального процесу комплексу професійно-орієнтованих завдань економічного змісту; *принцип варіативності* передбачає зміну умови, порядку дій або результату завдання, при якому посилюється мислительна діяльність студентів, створюється умови для самостійних дій; *принцип самореалізації* сприяє самостійному набуттю знань, умінь, навичок у навчально-дослідницькій діяльності, їх самостійного поглиблення та розширення, залучення студентів до виконання практичних прикладних досліджень.

Процесуальними компонентами є цільовий, змістовий, технологічний і результатний (рис. 1).

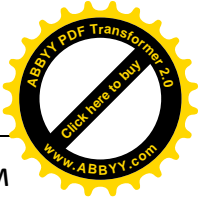
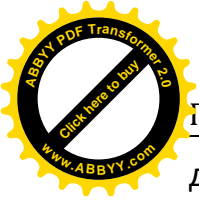
Цільовий компонент моделі формування дослідницької компетентності визначається цілями конкретних етапів формування – підготовчого, базового та інтеграційного. Цільовий компонент детермінує вибір змісту, методів, форм і засобів навчального процесу. Він обумовлює проектування освітнього процесу, спрямованого на формування

Рис. 1. Модель процесу формування дослідницької компетентності студентів

дослідницької компетентності майбутнього спеціаліста. Студент у процесі навчання повинен усвідомлювати, що мета є основною причиною його діяльності, тому що саме ціль діяльності визначає результат діяльності.

Змістовий компонент визначає необхідну сукупність системи знань, професійно значущих умінь, ціннісних ставлень. Будь-які професійні якості завжди зумовлені змістом професійної підготовки, тобто для формування дослідницької компетентності, як цілісного утворення необхідно забезпечити вивчення і застосування елементів дослідницької діяльності в структурі всіх

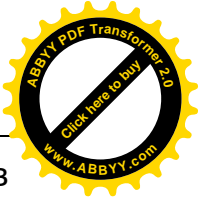
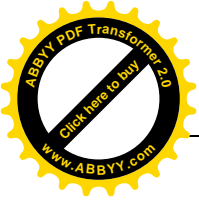
дисциплін циклу професійної і практичної підготовки. Змістовим компонентом формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців будь-якого профілю є теоретичне і практичне засвоєння методології дослідницької діяльності за загальнонауковим і профільним напрямом, створення особистого стилю ведення дослідницької роботи і визначення пріоритетів у галузі подальшої професійної діяльності. До змістового компоненту формування дослідницької компетентності ми пропонуємо віднести елементи дослідницької компетенції, що накладено на зміст спеціальних дисциплін.

Технологічний компонент полягає у використанні методів, форм засобів і прийомів навчання, спрямованих на розвиток дослідницької компетентності студентів. Технологічний компонент є рушієм процесу навчання, що забезпечує планування, організацію і здійснення дослідницької діяльності студентів на університетському рівні, рівні факультетів, кафедр, викладачів.

Результатний компонент включає в себе діагностику рівнів сформованості дослідницької компетентності студентів, аналіз оцінки досягнень, виявлення ступеня захопленості і задоволеності учасників освітнього процесу спільною творчою діяльністю. Результатний компонент передбачає розробку критеріїв сформованості дослідницької компетентності; визначення рівнів і показників сформованості дослідницької компетентності; використання методик оцінки кожного показника (інструментарій оцінки); аналіз оцінки досягнень. Визначення рівнів (високий, середній, низький) і показників сформованості дослідницької компетентності студентів за кожним критерієм (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний), передбачає розробку системи діагностичного забезпечення, яка включає анкетування, тестування, методики самооцінки та виявлення ставлення до дослідницької діяльності, вивчення та аналіз продуктів дослідницької діяльності студентів, аналіз емоційно-вольової саморегуляції.

Розвиток дослідницької компетентності відбувається через розвиток її компонентів. Мотиваційно-ціннісний та емоційно-вольовий компоненти дослідницької компетентності розвиваються через розвиток мотивації та пізнавальної активності студентів; самостійності у процесі пізнання, прийняття рішень та їх оцінки; заохочення до подолання когнітивних труднощів; розвитку ціннісних орієнтацій; формування позитивного емоційного ставлення до навчання, навчально-дослідницької діяльності.

Когнітивний компонент дослідницької компетентності розвивається завдяки формуванню системи предметних та міжпредметних знань, основних методів дослідження, розвитку пізнавальних здібностей та навчальних умінь, розвитку інтелектуальних умінь, творчого мислення.

Діяльнісний компонент розвивається через формування у студентів умінь бачити проблеми, уміння ставити питання, висувати гіпотези, уміння структурувати матеріал, опанування навичками проведення експериментів, формулювання висновків, пояснення результатів дослідження, їх обговорення, упровадження у практику.

Рефлексивний компонент розвивається завдяки спонуканню студентів до підведення підсумків проведеного дослідження, критичного аналізу отриманих результатів, забезпечення контролю за ходом виконання дослідження, забезпечення самомоніторингу формування дослідницьких умінь і навичок.

Проектуючи модель розвитку дослідницької компетентності студентів ВНЗ, ми слідували важливому принципу системного аналізу, який полягає в тому, що побудова будь-якої моделі починається з виявлення та формулювання її мети. Конкретною метою проекрованої моделі є формування та розвиток у студентів дослідницької компетентності. Враховуючи сучасні ідеї проектування моделі цілей будь-якої педагогічної системи, ми виділяємо перспективну ціль (формування в студентів установки на саморозвиток даної компетентності) і оперативну ціль, яка за своїм змістом є декомпозицією конкретної і перспективної цілей і розгортається на комплекс основних і проміжних підцілей.

У контексті даного дослідження група основних підцілей співвідноситься з завданнями розвитку у студентів компонентів дослідницької компетентності, кожному з яких відповідає своя основна функція, яка визначає відповідну їй задачу:

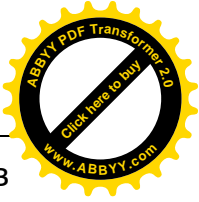
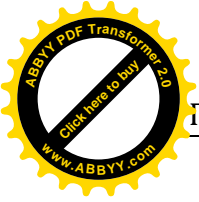
мотиваційний-ціннісний компонент – стимулююча функція – розвиток інтересу до дослідницької діяльності; прагнення до набуття загальних і спеціальних фахових знань, умінь і навичок;

когнітивний компонент – інформаційна функція – формування у студентів професійних знань теоретичного і технологічного характеру;

діяльнісний компонент – перетворювальна (трансляційна) функція – формування у студентів професійних та дослідницьких умінь;

рефлексивний компонент – регулятивна функція – формування у студентів критичного ставлення до застосовуваних методів та результатів дослідницької діяльності, прагнення до саморозвитку своєї дослідницької компетентності;

емоційно-вольовий компонент – стимулююча функція – формування у студентів вольової та емоційної сфери особистості, з якими пов'язаний успіх у подоланні труднощів на шляху до поставленої мети.

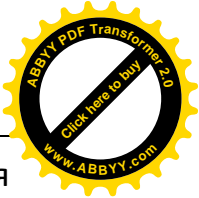
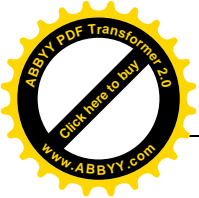

Проміжні цілі співвідносяться з конкретними завданнями етапів процесу формування дослідницької компетентності: підготовчого, базового, інтеграційного. Мета першого етапу – освоєння теоретичних і практичних знань і умінь в галузі природничо-наукових та фундаментальних фахових дисциплін, опанування інструментарієм інформаційних технологій на рівні користувача, формування позитивної мотивації до вивчення фундаментальних дисциплін; метою другого етапу є свідоме освоєння базових теоретичних знань з фахових дисциплін, методології моделювання і умінь застосовувати інформаційні технології в інших галузях знань; мета третього етапу – опанування системно-інформаційним підходом як методом наукового пізнання; формування етико-правового ставлення до об'єктів, явищ і процесів сучасного інформаційного суспільства, що ґрунтується на знаннях.

У свою чергу, мета кожного з етапів зорієнтована на формування дослідницької компетентності певного рівня. Перший етап передбачає формування початкового рівня дослідницької компетентності, другий етап – середнього, третій – високого (творчого) рівня компетентності.

При виділенні етапів формування дослідницької компетентності у студентів ми виходили з того, що формування дослідницької компетентності починається з процесу осмислення себе суб'єктом дослідницької діяльності, її цілей і цінностей, знаходження в ній особисто значущого сенсу (стадія самовизначення) і поступово переходить на наступні (стадії): самовираження, самореалізації.

Метою першого етапу – підготовчого є підготовка студентів до аналітичної діяльності і рефлексії наявного досвіду, його осмислення. На цьому етапі навчально-пізнавальна діяльність здійснюється через традиційні форми навчання: лекції, семінари, практичні заняття та лабораторні роботи. Перевага надається проблемним лекціям. При організації практичних занять доцільно використовувати різноманітні форми, методи, спрямовані на спільну діяльність студентів, встановлення педагогічно доцільних взаємин викладачів і студентів. Основними методичними прийомами, що дозволяють студентам осмислювати наявний досвід, є аналіз та обговорення проблемних (або дослідницьких) ситуацій. В рамках лекційно-семінарських занять можна обговорювати ситуації порівняльного аналізу різних точок зору щодо розв'язання конкретної дослідницької проблеми або ж окремі групи з 3–6 студентів вивчають ситуацію, аналізують наявні дані, виявляють умови, за яких дана проблема може бути вирішена, розробляють план дій і приймають обґрунтоване рішення у відповідності з завданнями дослідження.

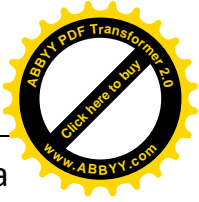
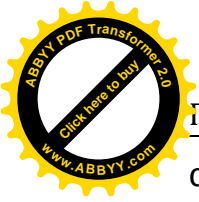
Перший етап формування дослідницької компетентності реалізується на першому та частково другому курсах через опанування студентами ключових компетенцій (за класифікацією А. В. Хуторського): ціннісно-сміслової, компетенції особистісного самовдосконалення, загальнокультурної компетенції, соціально-трудової, навчально-пізнавальної, інформаційної, комунікативної. Це ще раз підкреслює інтегративний, над предметний характер дослідницької компетентності.

На другому етапі – базовому, важливим стає створення умов для самостійного проектування дослідницької діяльності, своєї дослідницької позиції, оскільки в основі процесу самопроектування закладені процеси саморегуляції та самоорганізації. Саморегуляція проявляється в тому, яким чином людина планує і програмує досягнення життєвих цілей, враховує значимі зовнішні та внутрішні умови, оцінює свої результати і коригує свою активність для досягнення суб'єктивно-прийнятних результатів; в тому, в якою мірою процеси самоорганізації розвинені і усвідомлені [5]. Через саморегуляцію студент легко адаптується в складних умовах, мобілізує потенційні можливості, свідомо керує і контролює свою поведінку, діяльність на основі особистісно професійних настанов, позицій [1]. Важливим засобом на даному етапі є моделювання дослідницьких ситуацій, залучення студентів до навчально-дослідницької діяльності, завдяки якій студенти набувають навичок дослідження об'єктів, процесів і явищ, самостійного набуття нових, індивідуально значущих і професійних знань. Студенти залучаються до написання есе, аналітичних оглядів наукових статей, моделювання процесів і явищ, виконанню групових дослідницьких проектів фахово-орієнтованого характеру. Здійснення даного етапу відбувається на другому та третьому курсах.

Мета третього етапу – інтеграційного, передбачає набуття студентами самостійного дослідницького досвіду через «занурення» в змодельоване професійне середовище. Важливим засобом формування дослідницької компетентності на цьому етапі є дослідне проектування (створення бізнес-планів, написання курсових та дипломних робіт), яке було спрямовано на формування дослідницької активності, ініціативності, самостійності особистості.

Окремою формою розвитку дослідницьких умінь є науково-дослідна діяльність студентів, яка відображає взаємозв'язок між освітнім процесом і науковою діяльністю кафедр ВНЗ. Науково-дослідна діяльність студентів об'єднує студентів різних курсів, враховує їх індивідуальні наукові інтереси. В рамках цієї діяльності студенти залучаються до участі в роботі наукових гуртків, проблемних груп, конференцій, семінарів, майстер-класів. Тільки

створення та функціонування комплексної системи навчально-дослідної та науково-дослідної діяльності студентів дозволить стимулювати залучення студентів у творчий процес вивчення і освоєння наукових методів, створити умови для самореалізації.

Розвиток дослідницької компетентності забезпечується кількісними, якісними і структурними перетвореннями її елементів у ході зміни стадій руху: самовизначення, самовираження, самореалізації. Оскільки якісною характеристикою кожної стадії виступає результат, тобто рівень розвитку дослідницької компетентності студентів, який ми визначили як низький, середній і високий, критерієм виділення яких є характер дослідницької діяльності. Дамо їм коротку характеристику.

Низький рівень – це рівень, для якого характерний прояв сформованості у студентів окремих компонентів внутрішньої структури дослідницької компетентності або їх окремих елементів. Його актуалізація можлива в обмеженому наборі типових ситуацій дослідницької діяльності.

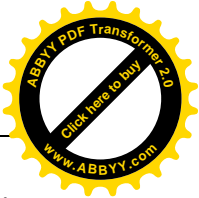
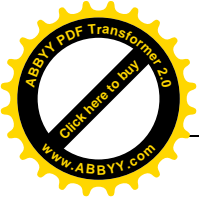
Середній рівень характеризується активним розвитком у студентів компонентів внутрішньої структури дослідницької компетентності, можливістю його актуалізації в продуктивній науково-пошуковій діяльності.

Високий рівень характеризується не тільки інтенсивністю розвитку у студентів всіх компонентів професійної компетентності, але й накопиченням «критичної маси» для їх переходу на рівень саморозвитку і самоактуалізації в різних видах дослідницької діяльності.

Висновки. Отже, ми виділили три етапи (підготовчий, базовий, інтеграційний), стадії (самовизначення, самовираження, самореалізації) і відповідні їм три рівні (низький, середній, високий) розвитку дослідницької компетентності студентів. Стадії «горизонтального» просування (самовизначення, самовираження, самореалізації) відбивають кількісне накопичення «критичної маси» суб'єктивних характеристик дослідницької компетентності у кожного студента. «Вертикальне» просування – це якісний стрибок як перехід на вищий рівень розвитку. Етапи розвитку дослідницької компетентності студентів розгортаються у часі – від першого курсу до випускного.

Реалізація моделі формування дослідницької компетентності призведе до стійкого підвищення інтересу студентів до виконання дослідницьких робіт, до збільшення числа студентів, які розуміють важливість ролі і цінності дослідницької діяльності в особистому та професійному становленні.

Подальшого дослідження потребує розробка технології формування дослідницької компетентності у студентів вищих навчальних закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архипова М. В. Модель формування дослідницької компетентності майбутнього інженера-педагога / М. В. Архипова // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – 2010. – Вип. 76. – С. 8–11.
2. Ильин В. С. О концепции целостности учебно-воспитательного процесса / В. С. Ильин // Методологические основы учебно-воспитательного процесса. – Волгоград, 1981. – С. 5–14.
3. Золочевська М. В. Формування дослідницької компетентності учнів при вивченні інформатики [Електронний ресурс] / М. В. Золочевська // «Відкритий урок». № 2. – 2010. – Режим доступу : <http://www.intel.com/education/tools/index.htm> – Заголовок з екрану.
4. Методы системного педагогического исследования : учеб. пособ. / Под ред. Н. В. Кузьминой. – Л. : ЛГУ, 1980. – 170 с.
5. Рындина Ю. В. Формирование исследовательской компетентности будущего учителя в процессе профессиональной подготовки / Ю. В. Рындина // Человек и образование. – 2011. – № 3. – С. 183–188.

РЕЗЮМЕ

Н. С. Головань. Модель формування дослідницької компетентності майбутніх спеціалістів в процесі професійної підготовки.

В статті побудована модель процесу формування дослідницької компетентності майбутніх спеціалістів в навчальному процесі вищого навчального закладу. В моделі виділено етапи (підготовчий, базовий, інтеграційний), стадії (самоопределення, самовираження, самореалізації) і відповідні їм три рівні (низький, середній, високий) розвитку дослідницької компетентності студентів.

Ключевые слова: *исследовательская компетентность, модель формирования.*

SUMMARY

M. Golovan'. Model of the formation of the study of future professional competence during training.

A model of the formation of the research competence of future professionals in the educational process of higher education was built. The model selected stages (preparatory, basic, integration), stage (self-determination, self-expression, self-realization) and the corresponding three levels (low, medium, high) of the research competence of students.

Key words: *research competence, model of the formation.*

УДК 376–056.26

О. Є. Гордійчук, Б. Д. Волошин

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

СТАН І РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ НА БУКОВИНІ

У статті автори обґрунтували теоретичні основи окресленої проблеми, розкривши сутність та зміст основних ключових понять: інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання. Крім того, аналізуючи нормативно-правову базу і вимоги щодо організації та впровадження вказаної форми навчання, авторами було проаналізовано сучасний стан і розвиток проблеми інклюзивного навчання в умовах ЗНЗ на Буковині, а також окреслено систему підготовки майбутніх фахівців до роботи з дітьми з особливими потребами.

Ключові слова: *інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання.*

Постановка проблеми. Нині входження системи освіти України до єдиного освітнього європейського простору зумовлює її модернізацію та